

- Tako se zmanjšuje distanca med strokovnim delavcem, človekom v stiski in prostovoljcem. Nastaja skupni prostor, v katerem si različni udeleženci vsak v svoji vlogi, v odnosih medsebojnega sodelovanja, prizadevajo za rešitev problema.

Svetovalni center namerava v bodoče širiti in kvalitativno dopolnjevati različne modele prostovoljnega dela za otroke. Kot prostovoljce namerava poleg študentov in dijakov vključevati tudi starejše osebe. Razširitev dejavnosti podpira fundacija HACIN s sedežem v Bostonu in Ženevi.

SKUPINE ZA SAMOPOMOČ STARIH

Julijana Kristan

Kronika mojega dela s skupinami za samopomoč starih

1. Kronika mojega dela s starimi

Leta 1980 sem se kot socialna delavka zaposlila v Zdravstvenem domu Postojna. Delala sem v timu psihiatričnega in geriatričnega dispanzerja ter v klubu zdravljenih alkoholikov. Že v začetku sem se torej srečala s skupinskim delom in kljub temu, da mi je ustrezalo, s težavami v zvezi s tem. Veliko sem se o skupinskem delu in skupinski dinamiki naučila v društvu terapevtov za alkoholizem R Slovenije v Ljubljani.

V timu geriatričnega dispanzerja smo se dogovorili, da bomo sistematsko obiskali vse starostnike nad 65 let. Začeli smo z vasjo Planina, kjer je pretežno staro prebivalstvo. Skoraj v vsaki hiši je bil kakšen star človek, zato mi je že tedaj prišlo na misel, da bi zbrala te ljudi v skupino, ki bi se redno sestajala. V vasi je bil tedaj še zelo aktiven aktivist RK, ki sem mu to predlagala. Nekajkrat smo se dobili pri njem doma in že sem začutila, da se ljudje na ta način zelo povežejo, in v Planini je zaživela sosedska pomoč, kot ni uspelo kasneje več v nobenem kraju. Tudi sama sem začutila, da sem rada med starimi ljudmi, da me neverjetno bogatijo in me nenazadnje

spominjajo na mojo staro mamo, na katero sem bila zelo navezana.

Na žalost, meni pa v veselje, sem odšla že naslednje leto na porodniški dopust, po porodniškem pa sem se zaposlila na centru za socialno delo in delo v geriatričnem dispanzerju ZD je zamrlo. V okviru centra za socialno delo pa tedaj tudi ni bilo interesa za kakršnokoli skupinsko delo.

Celo desetletje sem se potem poleg skrbiških zadev in postpenale ter samomorilnih poskusov ukvarjala z alkoholizmom in kar aktivna ter uspešna sem bila na področju zdravljenja alkoholizma. Vmes pa sem se srečevala s starimi ljudmi bodisi v zvezi s skrbištvom ali alkoholizmom, zlasti ireverzibilnim, zlasti pa ko sem prevzela mentorstvo nad kolegico na referatu za varstvo starih in zavodsko varstvo v času odsotnosti kolegice.

Na terenu sva srečevali veliko osamljenih in čisto zapuščenih starih ljudi, ki so životarili in se čutili že čisto nepotrebne. Mladi so opazili, da potrebujejo pomoč, šele tedaj, ko si niso mogli več kuhati ali pospravljati ali kaj podobnega, in tedaj so poklicali nas. Naslednji korak je bil že predlog za namestitev v dom, češ, oni so tako obremenjeni, da ne morejo prevzeti skrbi. Pri tem jim je pomagala prav aktivna patronažna služba, ki nikakor ni videla nobene možnosti za kakršnokoli drugo obliko lajšanja starosti.

Redkokdo se je spomnil, da stari ljudje potrebujejo pravzaprav človeško bližino, toplo besedo, poslušalca in razumevajočega človeka, ki bo prisluhnil njegovim težavam, stiskam, spominom, pričakovanjem...

Še zlasti pa me je bolelo, ko sem te ljudi, ki sem jih obiskovala, morda pomagala prepričevati, naj se odločijo za domsko varstvo, jih končno v to prepričala, jih nato odpeljala v dom, predala glavni sestri ali komu iz doma, ki ga je odpeljal v njegovo sobo, in odšla. Največkrat ga nisem nikoli več videla, čeprav sem se nanj velikokrat spomnila in veliko razmišljala, kako bi ohranila stike. Včasih sem takega znanca obiskala v sobi, vendar se me največkrat sploh ni spomnil ali pa je bil do mene celo odklonilen, saj sem bila vendar jaz tista, ki sem ga vzela na njegovem domu in ga pripeljala v tako "grd dom", ki je verjetno njegova "zadnja postaja", ali pa sem pri tem pomagala njegovim domačim, "ki so se ga hoteli odkrižati"...

Na enem izmed sestankov društva terapevtov je kolegica Branka Knific s centra za socialno delo v Piranu poročala o začetnih poskusih skupinskega dela s starimi v DU Izola. Takoj sem se navdušila, da bi začela, pa še vedno nisem imela poguma. Bala sem se tudi, kako bom shajala s časom, saj mi na tako obsežnem referatu ni ostajalo časa.

Opogumila sem se šele konec leta 1989, ko mi je kolegica Mimica Primc povedala, da je ona začela in da je naletela na veliko zanimanje.

Tedaj sem po desetih letih prekinila delo v KZA, kajti zaradi alternativnih poskusov v svoji skupini sem imela težave s "klasično" psihiatrijo. Moje delo je temeljilo na socialno andragoški metodi rehabi-

litacije zdravljenih alkoholikov, ko pa sem svoj program želela razširiti, so mi stopili na prste. Skupinsko delo sem pogrešala in poskusila sem s skupino žena v stiski. Ker od prekinitve dela v klubu zdravljenih alkoholikov nisem več dobila podpore za članstvo v DTA, nad svojim delom nisem imela supervizije, prav tako nisem imela nikakršne opore in po dopustu 1990 sem s tem prekinila.

Pogum za skupinsko delo s starimi pa mi je dalo tudi to, da sta bili na sodelovanje pripravljene na novo zaposlena psihologinja in kolegica Karmen Zavec, ki dela na referatu za varstvo starih oz. zavodsko varstvo. Psihologinja Nadja Jejčič je že na začetku prekinila sodelovanje, s Karmen pa sva se v delo prav zagrizli.

Najprej sva novembra 1989 začeli v domu upokojencev v Postojni. Da ne bi imeli v domu preveč odklonilnega stališča in da nas ne bi doživljali kot zunanjo kontrolo, sva predlagali, da bi sodelovali tudi dve delavki doma. Dogovorili smo se, da bomo za začetek formirali dve skupini, v kateri bomo vključili 8-10 ljudi. Izbiri ljudi sva prepustili domu.

V domu so se dogovorili, da bosta z nama sodelovali fizioterapevtka Evgenija Modic in delovna terapevtka Ivanka Smrdelj. V vsaki skupini sva bili po dve voditeljici, skupini pa smo imenovali *Lipa* in *Tisa*. Kmalu je v skupini nastala takšna dinamika, da smo se navežali drug na drugega in se počutili kot velika družina. Zelo hudo mi je bilo, ko je v januarju 1990 kolegica fizioterapevtka napovedala, da nas bo zapustila, ker je s svojim delom preobremenjena. To delo je prevzela v domu na novo zaposlena višja medicinska sestra Badema Arsič, ki je vse leto ostala bolj opazovalka. Med letom sem predlagala, da bi enkrat mesečno izmenjavali mnenja in izkušnje ter se občasno dobili tudi z vodstvom CSD in DU. Ves čas sem imela občutek, da nas niso sprejeli kot potrebno pomoč za lajšanje starosti teh ljudi, kot nadomestilo za sorodstvo in sosedstvo, čeprav smo jim to vseskozi dopovedovali. Občutka, da smo tam nekakšen nebodigatreba, se vse leto nisem mogla znebiti. Nasprotno se je dogajalo z ljudmi, ki sva jih imeli v skupini. Imela sem občutek, da se ti ljudje spreminjajo iz tedna v teden. Njihovi obrazi so bili iz srečanja v srečanje vedrejši, vedno bolj polni pričakovajnja. Vedno bolj smo bili drug na drugega navezani, zazdelo se mi je, kot da sem z njimi v sorodu. V skupini *Lipa* smo v tem letu doživeli tudi smrt enega člana in takrat sem se zjokala, kot da bi mi umrl sorodnik. Ko smo se ga spomnili s pesmijo *Lipa zelenela je* in počastili njegov spomin z minuto molka, me je stisnilo v grlu, ko sem videla solze v očeh ostalih članov skupine.

Da bi se voditeljice skupin med seboj bolj povezale, da bi se izobraževale in imele še več možnosti za izmenjavo izkušenj, sem predlagala, da bi se vse štiri redno udeleževale strokovnih sestankov in supervizijskih srečanj v domu

upokojenec v Izoli oz. na obali. S tem se je vodstvo doma strinjalo, prav tako direktorica CSD Marija Vilhar, ki nam je pri delu dajala podporo. Med seboj pa nismo znale najti skupnega jezika in to je oteževalo naše delo. Morala sem napeti vse sile, da sem ostala, in ostala sem samo zaradi ljudi v skupini, ki so mi dejali, da ne bodo več prihajali na skupino, če mene ne bo. Torej ne velja le za zdravljenе alkoholike, da jih določen odstotek pri odhodu ali zamenjavi terapevta odpade, določen odstotek pa jih celo recidivira. Tudi stari se na voditelja tako navežejo, da se težko navadijo na zamenjavo.

Novembra 1990 je bila prva obletnica delovanja skupin in ob praznovanju "rojstnega dne" skupin *Lipa* in *Tisa* 6. novembra smo se dogovorili, da bomo skupini razdelili v štiri skupine, kajti zanimanje oskrbovancev za to obliko druženja je postajalo čedalje večje. Prihajali so novi, vključevali so se stari in pomislila sem, da bi me verjetno tudi lažje delale vsaka s svojo skupino. Nismo torej iskale novih voditeljev, saj smo iz prejšnjih izkušenj vedele, da jih bomo težko dobile. Nastali sta še dve skupini *Javor* in *Bor*. S Karmen sva želeli pri formiranju novih skupin sodelovati glede na dinamiko, ki je nastala v skupinah, glede na interakcije med ljudmi, na navezanost teh ljudi drugega na drugega in na posamezne voditelje. Takrat je prišlo do konflikta med nami, kajti delavki doma sta skupini sami razdelili in nista dovolili najinega vmešavanja. Da se konflikt ne bi poglobljajal, sva zadevo prepustili toku časa, kljub temu, da je bilo veliko pripomb članov skupin, ki bi radi ostali v določeni skupini. Tako sem čakala, da pride v mojo skupino redna in aktivna članica in ker je ni bilo, sem šla v njeno sobo. Na vprašanje, v katero skupino bo šla, mi je odgovorila, da v nobeno, če je jaz ne maram. Določena je bila v drugo skupino in ko sem jo seznanila s tem, da nimam nič pri delitvi skupin in da želim, da ostane v moji skupini, se je po daljšem prepričevanju odločila, da pride v skupino, in tu je še danes, še vedno zelo redna in aktivna. Niti enkrat ni manjkala. Še nekajkrat je v skupini povedala, da ne bi več prihajala, če bi morala v drugo skupino. Tako so dejali še nekateri drugi člani skupine, ena od njih pa se je odločila za skupino kolegice Bademe.

Menim, da je nujno ljudem pustiti, da se sami odločajo, v katero skupino se bodo vključili. Ni človeško, da ljudi, ki v domu doživljajo toliko stisk zaradi iztrganosti od doma, osamljenosti, starosti in betežnosti, izpostavljamo novim travmam in jim povzročamo nove stiske. Tako malo je treba, da ljudem v domu olajšamo in olepšamo zadnja leta, zadnje trenutke življenja!

Medtem ko smo v skupinah v prvem letu delovanja izgubili le enega člana, se je zgodilo, da je v začetku zime po delitvi "odšlo" kar 5 ljudi. Zamislila sem se nad tem in še vedno razmišljam, kolikšna je lahko posledica ločevanja ljudi, ki se med seboj navežejo. No, delo je kljub vsemu

teklo dalje.

Ker sva bili s kolegico vključeni v projekt zavoda za zdravstveno in socialno varstvo v Ljubljani pod mentorstvom dr. Jožeta Ramovša v okviru dela s skupinami za stare v naravnem okolju, sva se v teh trenutnih stiskah, ki sva jih doživljali zaradi konfliktov v domu, zagrizli v delo na terenu.

Na tedanjem komiteju za družbene dejavnosti in občo upravo so nama zagotovili, da z denarjem za to obliko dejavnosti ne bo problemov, ko pa sva nekoliko raziskali teren in ugotovili, da bi skupinsko delo lahko razvijali v 10 vaseh v občini, se je nenadoma pojavil prav finančni problem. Seveda tudi voditeljev ne bi bilo dovolj, kajti za to delo se ljudje težko odločajo. V okviru možnosti sva se torej odločili, da pričneva v Postojni. Domislila sem se, da bi bilo dobro pričeti v bloku upokoencev poleg doma upokoencev v Postojni, kjer živijo samo stari ljudje, okrog 56 jih je. Obiskali sva nekaj upokoencev in predsednika hišnega sveta. Takoj je izrazil svoje odklonilno stališče do kakršnegakoli vmešavanja socialne službe v njihovo življenje, češ: "Poklicali vas bomo, ko bomo onemogli in ko bo za koga treba urediti sprejem v dom upokoencev." Še sva poskušali, tudi s tem, da sva v dom, ko je bilo kakšno praznovanje, vedno povabili tudi njih. Odzvali sta se dve upokojenki, ki sta praznovanje kar poživili. Ko pa smo poskusili obratno in peljali na sprehod okrog bloka skupine iz doma, so se že pritožili, kot da bi bili ljudje iz doma drugorazredni. Poskuse v tem bloku sva opustili in nadaljnje priprave so se začele junija. Z namenom, da bi izbrali kandidate, sva obiskali KS Postojna, DU Postojna in Župnišče Postojna. Od KS sva potem dobili seznam in vse te ljudi obiskali. Poleg tega sva z začetkom nove dejavnosti seznanili tudi vse druge, s katerimi sva kakorkoli prišli v stik. Dobili sva vtis, da je zanimanje veliko in da bo odziv ugoden. Priprave so trajale skoraj pol leta, v novembru 1990 pa smo začeli. Odzvale so se le tri ženske. Bili sva razočarani, vendar sva upali, da bova le uspeli. Le vztrajnost je pomembna! Tako smo se dobivali v sejni sobi centra za socialno delo, ki pa je kar precej oddaljen od centra mesta. Tudi te tri ženske so pričele tožiti, da je daleč, da je zima huda in da težko prihajajo. Zato sva zaprosili za prostor društvo upokoencev, ki je skoraj v centru Postojne. Na razpolago so nam dali svojo sejno sobo in nadaljevali sva s sestanki ob sredah od 13.30 do 15. ure. Obiskali sva še 25 starih ljudi v bloku, kjer ima društvo upokoencev svoje prostore, in spet se je pokazalo, da so ti ljudje, kljub temu, da živijo skupaj v bloku, precej osamljeni, odtujeni in da je interes za druženje velik. Ker so nekateri tožili, da morajo v zdravstvenemu domu dolgo čakati za merjenje krvnega pritiska, ki pa naj bi bilo pa naročilo zdravnika redno, smo se odločili, da bomo tem ljudem na vsakem sestanku tudi zmerili krvni pritisk. To bi jih morda še bolj pritegnilo, poleg programa, ki smo jim ga predstavili. Navdušeni so bili nad tem, da bomo

imeli enkrat mesečno kakega zanimivega gosta, da bomo enkrat na četrletje odšli ven na sprehod, na sladoled ali na kavo, da bomo praznovali vse pomembnejše praznike, enkrat letno pa bomo odšli na daljši izlet, npr. v Lipico, na grad Snežnik ali kaj podobnega. Ljudje so se odzvali in skupinsko delo teče. Ker pa sama načrtujem tudi izvenbolnišnično zdravljenje alkoholizma v skupini na centru za socialno delo, kajti klubska dejavnost rehabilitacije se je na zadnji skupščini prelevila v društvo zdravljenih alkoholikov, ki ga ne bo več financiralo zdravstvo, sem začutila še večjo potrebo po pridobivanju sodelavcev. Tako sva k delu pritegnili kolegico Heleno Primc, vodjo rehabilitacije v Podjetju za zaposlovanje in rehabilitacijo invalidov *Soviš* Postojna, ki je zaključila tudi srednjo šolo za medicinske sestre. Že konec lanskega leta je začela delati v skupini.

Čeprav je še vedno prisoten problem financiranja te dejavnosti in naš program na Občini Postojna še ni bil odobren, sva vztrajali, da je potrebno še nadaljnje pridobivanje prostovoljcev in navdušeni sva bili, ko sva zvedeli, da sa za to zanima upokojena glavna sestra doma upokojencev v Postojni Neva Martinčič. Ko sva jo obiskali, sva ugotovili, da se za to delo zanima tudi njena hči, študentka sociologije Polona Martinčič. V skupino sta že prišli, vendar se je Polona premislila, ker se je medtem odločila, da bo prej zaključila študij, sestra Neva pa se bo angažirala v novo nastajajočem domu upokojencev v Ilirski Bistrici, ki bo predvidoma odprt letos jeseni.

Tako sva s kolegico spet ostali sami in včasih se mi zazdi, da se zaletavava kot Jonatan Livingston Galeb, ki bi na vsak način rad dosegel največje višave, pa za to nima dovolj razvitih kril. Vedno znova ga vrže navzdol, on pa se ponovno in ponovno vzpenja kljub vsemu spremljajočemu trpljenju.

Tako sva kljub vsem težavam med vsem tem dogajanjem in kljub vsemu delu, katerega obseg se ni nič zmanjšal, bili že v polnih pripravah za delo v najbolj oddaljeni vasi v občini, na Suhorju.

Na Suhorju je le še 23 starejših ljudi, katerih seznam sva dobili pri bivši aktivistki njihove krajevne skupnosti. Obiskali sva vse in pri večini ugotovili interes za druženje in nostalgijo po starih časih, ko so se družili v različnih skupinah: pevskih, dramskih, fantovskih, dekliških itd. Pripovedujejo o tem, kako sta jih televizija in motorizacija odtujili, saj so se včasih srečevali vsaj na poti na njivo ali ob večerih na klepetu, sedaj pa se na njivo peljejo z avtomobili, s svojimi otroci, zvečer pa največkrat zaspijo ob TV sprejemniku. Ena od obiskanih pove, da niti zaspati več ne znajo, če prej ne gledajo televizije.

Najine priprave so trajale cel januar in februar, 4. marca 1991 pa smo imeli prvi sestanek. Zaradi oddaljenosti (36 km) smo se dogovorili, da se bomo sestajali na 14 dni. Na prvem srečanju je bilo 9 ljudi, na naslednjih

srečanjih pa 6-8. Že ob dogovarjanju se je pojavil problem, kje se bomo dobivali. V vasi nimajo niti kulturnega doma niti šole, ne župnišča, nobenega nevtralnega prostora. Ob obiskih smo se pogovarjali tudi o različnih možnostih, oz. ali bo druženje sploh mogoče. Zvedeli sva, da imajo v hiši gospe Antonije Čeh že neko obliko druženja - zbirajo se na 14 dni pri skupni molitvi. Obiskali sva jo in takoj nam je bila pripravljena dati na razpolago svojo kuhinjo, ko pa sva obiskovali dalje, sva dobili še dve ponudbi. Prvi štirje sestanki so bili pri gospe Čeh. Obiskovalici izražajo obžalovanje, da prihajava od tako daleč, pa je odziv premajhen. Že na tretjem srečanju smo imeli obisk novinarja Radia Slovenije in tudi njemu so izrazili to obžalovanje. Dogovorili smo se, da bomo ponovno obiskali tiste, ki ne prihajajo, in jih povprašali za razlog. Morda bi se bilo treba dogovoriti za zbiranje v kakšni "nevtralni" hiši, saj bi lahko bila ovira za nekatere prav to, da se v hiši gospe Čeh zbirajo tudi pri molitvi.

Program skupinskega dela na Suhorju obsega: narodne običaje na Slovenskem po knjigi Nika Kureta Praznično leto Slovencev, praznovanje vseh pomembnih praznikov, enkrat na četrletje predavanja raznih gostov na temo planinarjenja, jamarstva, zdravstva, kmetijstva in podobno, enkrat letno izlet (letos junija v Lipico), po želji članov skupine praznovanje rojstnega ali godovnega dne posameznih članov skupine, enkrat mesečno merjenje krvnega pritiska. Program je bil z navdušenjem sprejet. Že v tako kratkem času sva začutili povezanost s temi ljudmi in kljub svojim izkušnjam sem bila nad tem začudena.

Menim, da je nenazadnje pomemben cilj te oblike našega dela tudi ta, da imamo na tak način podroben pregled nad terenom in tako lahko sproti rešimo marsikateri problem in človeško stisko, ki bi v primeru osamljenosti ostala neizrečena in nerešena. Pomembno je tudi to, da se nam ljudje, ki se jim v interakcijah v skupini tako zelo približamo, bolj odprejo, nam bolj zaupajo, tako jih bolje razumemo in jim ob njihovih stiskah bolje pomagamo.

Upam, da se bo naša družba razvijala v takšni smeri, da bomo lahko skupinsko delo še izpopolnjevali in s tem ne le lažje reševali človeške stiske, pač pa jih tudi preprečevali.

Pripravljam že novo skupino, čisto na drugem koncu postojnske občine, v vasi pod Nanosom, imenovani Strane. V Stranah je veliko ljudi zaposlenih, vozijo se na delo v Postojno ali v Vipavsko dolino. Prav tako kot na Suhorju vodi v vas neasfaltirana cesta, telefon pa imajo kar v nekaj hišah, drugače kot na Suhorju, kjer je telefon le v eni hiši.

Prav ko je bila na TV programu Koper v oddaji Odprta meja prikazana naša dejavnost - supervizijski sestanek v Kopru, v mali dvorani Adriatika - sem bila na obisku v tej vasi in skupaj z gosposinjo iz hiše na začetku vasi

smo si oddajo ogledali.

Že prej sem ji pripovedovala, kje vse že delujejo takšne skupine, in če bo interes in možnost, nameravamo priti tudi v njihovo vas. Aktivna kmetica, ki je bila tudi republiška poslanka, se je takoj navdušila. Že naslednji trenutek je načrtovala, kje bi lahko imeli sestanke, jaz pa sem takoj pritegnila in ji povedala, da bi v njihovi vasi poskusila s skupino za vse, prisotni bi lahko bili stari in mladi.

Ob odhodu mi je zavzeto naročala, naj kmalu spet pridem, da bomo naredili načrt, kako in kje bi začeli. Po njenem mnenju verjetno ne bo problema, saj imajo lep kulturni dom.

Da bi povezali dom upokojencev z zunanjim življenjem in obratno, smo ponovno poskusili v upokojenskem bloku poleg doma in predlagali, da bi se pričeli dobivati v njihovem namenskem skupnem prostoru, ki bi bil za ta namen idealen. Vendar sva ponovno začutili njihov odpor; morda bi vztrajali, če bi imeli na razpolago čas in sredstva. Če bodo centrom odvzeli delo, bo morda to naše delo bolj zaživelo, sprašujem pa se, ali bo to čisto prostovoljno ali pa nas bo kdo financiral... Na mestu se mi torej zdi razmišljanje kolega iz DU Preddvor, ali imamo pogoje za to obliko dejavnosti. S skupinskim delom za samopomoč bi torej lahko rešili marsikateri problem, toda vsiljuje se mi vprašanje, ali bomo rešili svojega.

Povezavo med domom in KS pa smo le dosegli na ta način, da smo oskrbovance doma povabili v skupino, ki že deluje v prostorih društva upokojencev, in ena oskrbovanka se je vabilu že odzvala. Dobro se je počutila in skupina jo je lepo sprejela. Morda bo odziv še večji, ko bo svoje prijatelje v domu informirala o dogajanjih v zunanji skupini.

Kaj v zvezi s tem delom opažam pri sebi?

Zadovoljna sem, ker sem lahko med starimi v tako konstruktivnem smislu, ker od njih slišim toliko lepih, pa tudi težkih, grenkih spominov, ki ne bodo ostali čisto pozabljeni, ker nekako ob tem izpolnjujem tisto, česar nisem mogla izpolniti ob svojih starih starših, tustu in tašči, ki so toliko vedeli, pa jih nismo imeli časa poslušati. Ne zavedamo se, koliko mladi na ta način pri svojih prednikih zamudimo in koliko se lahko poleg njih bogatimo. Če to delo primerjam še z zdravljenjem alkoholizma in mojim delovanjem v klubu zdravljenih alkoholikov, lahko rečem, da je po napor-nem terapevtskem delu v takšni skupini lepo delati v skupini "zdravih" ljudi, ki bogatijo tudi mene.

Možnosti za delo je torej veliko, toda kot je videti, bo moralo marsikaj temeljiti na prostovoljnem principu, kajti vprašanje je, ali bomo imeli finančne možnosti za realizacijo vseh naših načrtov.

Namen moje izpovedi ni, da bi kogarkoli prizadela. Napisala sem, kar sem ves čas doživljala in čutila, kar čutim še vedno, in se torej določenim

stvarem nisem mogla izogniti. Naj bo torej opis mojega doživljanja v korist tistim, ki bodo pričeli s tem delom za mano, za nami, ne nazadnje tudi v vednost, s kakšnimi težavami se ob tem lahko srečajo in kako jih premagati. Vztrajati torej v letu! (Jonatan Livingston Galeb)

2. Bolečina - zapis enega od srečanj

Zgubili smo štiri člane naših skupin. Povem, da sem Elizabeto Trampuž pospremila na pogrebu, tako kot tudi naš direktor, ki je prijatelj njenega sina. Ostalih nisem utegnila pospremiti, ker sem bila odsotna. Predlagam, da v počastitev njihovega spomina preberemo pesem Simona Gregorčiča, ki ga je Trampuževa oboževala:

Pri mirtvaškem Odru

Oj tu ležiš na odri ...

Pepca Gerželj je pripomnila, zakaj žalovati, če umrejo tako stari ljudje, saj takih ni škoda. Čas je, da gredo.

Povedala sem ji, da sem se nanje globoko navezala in da so mi skoraj kot bližnji sorodniki. Ne spomnim se, ali sem jim kdaj že povedala, da sem imela dve stari mami, ki sta umrli, stari preko 90 let. Ko sta umrli, mi je bilo zelo hudo, zlasti za mamu mojega očeta, na katero sem bila posebno navezana. Bila je stara 93 let, pa se mi je zdelo, da bi lahko še dolgo živela.

Največjo bolečino pa sem doživela, ko mi je umrl oče. Bil je čudovit človek. Ko je umrl, je bil star 68 let. Veliko je potrpel v življenju, od vojne in partizanščine dalje. To je neskončna bolečina, izgube pa ti ne more nadomestiti nobena tolažba. Prav včeraj sem se, preden sem zaspala, spet spomnila nanj. Čeprav je minilo že tri leta, sem jokala tako kot tisti dan. S svojo bolečino pa sem želela biti sama, ker sem vedela, da mi te izgube nič ne more nadomestiti. Srečna sem ob svojem možu in otrocih, vendar nihče ne seže znotraj te bolečine. Robovi so morda vedno manj ostri, vedno lažje pogledam vanjo in živim z njo, izginila pa ne bo nikoli. Obstajati mora in ni mi težko govoriti o njej.

Pavla Tršar je začela spontano pripovedovati o izgubi svojega moža, ki ga je imela tako zelo rada. Oko ji je zaplavalo v solzi, ko je pripovedovala o njegovi želji po življenju, o tem, kako je trpela z njim, kadar ga je napadel krčevit kašelj, o tem, kako je še dva dni pred smrtjo delal načrte za naprej.

Pepca Gerželj pripoveduje, da je bila zanjo najtežja izguba očeta, na katerega je bila zelo navezana. Tudi ko je izgubila mamu, ji je bilo hudo, jokati pa ni mogla. Bolelo jo je, ko so sosede govorile na pogrebu, da nič ne joče. Ona pa je izjokala vse solze v osmih letih, ko je za mamu skrbela in jo

negovala. Bolečina ji je ob njeni smrti zadržnila grlo.

Stefan Mikuž pravi, da je to zelo hudo, če človek ne more jokati. On tudi govoriti ne more o smrti. Vsekakor pa je bila zanj najhujša izguba žene. Ko je ona odšla, se je v hiši vse spremenilo. Potem so po vrsti odhajale sestre in bratje in vsakokrat se mu je zdelo, da s tem odhaja tudi delček njega. Na koncu se sprašuje (s solzami v očeh), zakaj je sploh živel, ali se je splačalo?!

Na vprašanje, ali je komu neprijetno o tem govoriti, vsi v en glas povedo, da se o tem radi pogovarjajo, čeprav jih boli.

Branka Colja takoj pritegne, čeprav bi se rada pogovarjala o drugih stvareh, in pove, da je bila zanj najhujša izguba tete, ki je umrla v domu upokojencev, bila pa je težko bolna. Nanjo je bila najbolj navezana, potem ko ji je zbolela mama, ji je nadomestila njo in materino naročje. Tako zelo si želi na njen grob, svečko ima že od dneva mrtvih, pa ne najde prilike. Obljubim ji, da jo bomo peljali, ko bomo šli na teren.

Spomni se tudi očeta, kajti tudi nanj je bila zelo navezana in ga je imela rada. Kako ponosna je bila nanj!

Marija Penko v krčevitem joku pove, da je bila zanj najbolj boleča izguba moža. Pred 17 leti ga je izgubila, misli, da je bila za to delno kriva tudi nepravilna diagnoza. Še vedno, po toliko letih, je ta bolečina tako huda, da se vedno zjoka in zanj ni tolažbe. Tudi mamine smrti se spominja. Imela jo je rada, in ker je živela sama v hiši, jo je preko zime vzela k sebi. Po kosilu se je kar zvrnila. Zdravnik je bil malo prej pri njej (dr. Kinkela je imel navado prihajati k starejšim ljudem občasno na obisk - družinski hišni zdravnik). Ni se mu zdelo, da bi bila zelo bolna, čeprav je imela težave s srcem. Vsi so se trudili, da bi jo spravili k življenju, a zaman. Bila je stara, vendar zanj še ne dovolj stara, še zdaleč ne toliko, da bi lahko umrla. Odšla je, kot bi jo kdo ukradel.

Med pripovedovanjem ženičko večkrat pōpade krčevit jok, vendar pravi, da bi rada o tem še govorila, vse povedala. Ne skuša se izogniti tej bolečini, čeprav je globoka, seže ji v srce, ko pa pove, ji je le nekoliko lažje. Besede tolažbe pa ji nič ne pomagajo. Veliko ji pomeni le, če jo kdo posluša.

Milena Vodopivec je največjo bolečino doživela, ko je zgubila moža. Zanj je bil tako dober, zbolel pa je že, ko je bil star 38 let. Potem je vseskozi bolehal. 31 let je jokala in čakala najhujšega. Kljub temu, da je bil bolan in da je ob njem tako dolgo trpela, ji je bilo z njim lepo in ji je bilo težko, ko je odšel. Rada bi še naprej živela z njim, četudi bi trpela.

Marija Vekar pove, da je bila prva smrt v njihovi družini smrt njenega 24-letnega brata, ki je imel srčno napako. To je bilo njeno prvo srečanje s smrtjo in zelo jo je prizadelo. Potem pa so se smrti kar vrstile, vendar ne more reči, da se je nanje navadila. Vedno znova jo je prizadelo in prizadene jo tudi, ko umre kakšen od sostanovalcev v domu.

Medtem ko je ona še govorila, so se nam pridružile ostale skupine. Predlagala sem, da še skupaj počastimo spomin umrlih članov naših skupin z Gregorčičevo pesmijo:

Pri pogrebu

Globoko pod zemljo ....

Skupaj smo zapeli še pesmi Lipa zelenela je in Zagorski zvonovi. Nismo si dovolili, da bi nas žalost strla in nekateri so potem zapeli še nekaj veselih, skupaj z voditeljicama skupin iz doma, ki se jima ni zdelo prav, da bi ostala žalost v srcih teh ljudi, nekateri pa smo ostali skupaj do konca druženja, tihi, z bolečino v srcih in ta je nato le počasi zbledela.

